

Abstrakt

Předkládaná disertační práce se zabývá problematikou zákonnosti důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv („Úmluva“). Na první pohled by se mohlo zdát, že tato oblast s Úmluvou souvisí pouze pramálo. Žádné ustanovení Úmluvy výslovně neupravuje otázky dokazování a Evropský soud pro lidská práva („ESLP“) s ohledem na své subsidiární postavení a doktrínu čtvrté instance tradičně odmítá vyslovovat se k zákonnosti a přípustnosti důkazů. Přesto, jak dokládá poměrně bohatá judikatura ESLP a i někdejší Evropské komise pro lidská práva (společně „orgány Úmluvy“), zákonnost důkazů dávno není výlučnou doménou vnitrostátního práva. Jedná se navíc o oblast, ve které se štrasburské case-law rozvíjí obzvlášť dynamicky. Představuje tak výzvu pro právní vědu a praxi, jejichž nelehkým úkolem je tento vývoj nejen zachytit, ale i ovlivnit.

Při zajišťování důkazů v rámci trestního řízení dochází velmi často k omezování základních práv jednotlivce. Nepřekvapí tedy, že se judikatura orgánů Úmluvy v oblasti dokazování rozvíjela právě v této oblasti. Tato práce analyzuje jednotlivé kategorie důkazů, ve vztahu k nimž se orgány Úmluvy měly příležitost dosud vyslovit nejvíce: důkazy získané za pomoci státem řízené provokace, důkazy získané mučením, nelidským nebo ponižujícím zacházením, důkazy získané porušením práva na soukromí a konečně důkaz výpovědí svědka, kterou měla obhajoba pouze omezenou možnost prověřit.

Práce se tak zabývá aktuálními tématy, která vyvolávají řadu právních, ale i etických dilemat jako např. legitimita nasazení tzv. agenta provokatéra, relativizace zákazu mučení, odposlechy, sledování a další formy omezování soukromí, institut anonymních nebo korunních svědků. Ve všech těchto uvedených oblastech se orgány Úmluvy v minulosti a i nadále vypořádávají s charakteristickou kolizí zájmu společnosti na efektivní ochraně proti nejzávažnějším formám trestné činnosti a ochraně základních lidských práv a svobod. Tato práce se tak zabývá i hledáním mezí, které právní stát nesmí překročit, pokud má zůstat právním státem.

Otázky, kterými se předkládaná práce zabývá, vyvolávají diametrálně odlišné názory mezi samotnými soudci ESLP. Zatímco jedni zastávají názor, že by se mezinárodní tribunál neměl vměšovat do otázek dokazování, druzí se domnívají, že soudní řízení není možné považovat za spravedlivé, je-li verdikt založen na důkazech získaných

způsobem nerespektujícím zákony a *a fortiori* základní práva garantovaná Úmluvou. Pakliže se většina soudců zdráhá mařit efektivitu trestního stíhání, poměrně silně zastoupená menšina trvale volá po účinné a plné ochraně základních práv zaručovaných Úmluvou. Analyzovaná oblast je tak determinovaná nejen právními a hodnotovými úvahami, ale i tlakem kladeným ze strany 47 členských států na mezinárodní tribunál. O to potřebnější se jeví definice přesných kritérií pro posuzování řečených právních otázek.

Centrální téma práce představuje problematika, zda lze hovořit o štrasburské doktríně zákonnosti důkazů v trestním řízení. Teze, kterou autor zastává, spočívá v tvrzení, že nikoliv. Tato doktrína se teprve utváří na základě výjimek z doktríny čtvrté instance, které orgány Úmluvy a zejména ESLP připouští v oblasti jednotlivých kategorií důkazů zmíněných shora. Judikatura v rámci jednotlivých důkazních kategorií se však rozvíjí případ od případu, aniž by docházelo k dostatečné globální reflexi zákonnosti důkazů jako celku a právním následkům, které z nezákonnosti mají vyplývat. Tento stav souvisí s tabuizací problematiky dokazování, které pro ESLP minimálně oficiálně představuje jakousi zakázanou oblast.

V současnosti se judikatura ESLP stále ještě pohybuje ve fázi, kdy se spíše střetávají různé názory, na jakých principech by štrasburská doktrína zákonnosti důkazů v trestním řízení vlastně měla spočívat. Klíčové judikáty tak jsou nejednou přijímány těsnými většinami a nechybí pravidelné připojování velmi markantních disentních stanovisek. Přístup ESLP v jednotlivých oblastech se tak stále vyvíjí a není ustálen. To pochopitelně stěžuje čitelnost evropského standardu v oblasti dokazování v rámci trestního procesu, což staví vnitrostátní orgány před nelehký úkol věrně aplikovat Úmluvu ve světle judiciální interpretace ESLP. Předmětem a cílem předkládané disertační práce tak je i přispět k poznání štrasburské judikatury v analyzované oblasti s ohledem na význam, který na vnitrostátní úrovni představuje.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, jejichž seřazení se snaží reflektovat spektrum začínající důkazy absolutně nepřípustnými a končící důkazy relativně nepřípustnými. První kapitola se věnuje institutu agenta provokatéra resp. státem řízené provokaci jako nástroje pro zajišťování důkazů. V precedenčním judikátu vyneseném ve věci *Teixeira de Castro proti Portugalsku* ESLP z čl. 6 Úmluvy originálním způsobem dovedl zákaz státní provokace a použití takto získaných důkazů, který důsledně aplikuje. Autor analyzuje relevantní judikaturu a přiklání se k pozici ESLP.

Druhá kapitola se věnuje otázce důkazů získaných za porušení čl. 3 Úmluvy, který stanoví bezvýhradný zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení. Autor sleduje distinkci zavedenou ESLP mezi získáním důkazů, které je analyzováno z pohledu čl. 3 Úmluvy, a jejich následným použitím v rámci trestního řízení, které je hodnoceno z pohledu práva na spravedlivý proces. Na základě kritického rozboru štrasburské judikatury a zejména rozsudku Velkého senátu ve věci *Gäfgen proti Německu* se přiklání spíše k závěrům menšiny o neudržitelnosti současného přístupu. Formuluje nicméně alternativní návrh řešení jak ve vztahu k přístupu většiny tak menšiny ESLP, které by zajistilo vyšší míru ochrany zákazu špatného zacházení stejně tak jako konzistentnosti a čitelnosti štrasburského case-law.

Třetí kapitola se zabývá tematikou důkazů získaných za porušení práva na soukromí zaručovaného čl. 8 Úmluvy. S ohledem na přístup ESLP tato kapitola sleduje strukturu kapitoly druhé. Autor nejprve analyzuje kritéria hodnocení samotného získávání důkazů postupy zasahujícími do práva na soukromí. Následně se věnuje otázce jejich použitelnosti v rámci trestního řízení. Autor formuluje názor, že ochrana práva na soukromí v dnešní době představuje obdobný význam jako ochrana proti špatnému zacházení. Odlišný přístup ESLP vůči oběma kategoriím důkazů je proto neopodstatněný, jak soustavně poukazují disentující soudci, a ESLP by měl i v této oblasti formulovat vylučovací pravidlo způsobem analogickým návrhu v kapitole druhé.

Čtvrtá a poslední kapitola předkládané práce se věnuje problematice usvědčující svědecké výpovědi získané při omezení práva obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a její použitelnosti v rámci trestního řízení. Tato oblast prošla během posledních měsíců naprosto zásadním vývojem a několik rozhodnutí přijatých v době odevzdání naznačuje, že tento vývoj není u konce. Autor rozebírá nejprve problematiku výpovědi svědků, které obhajoba nedostala příležitost vyslechnout. Dále se zabývá instituty anonymního a korunního svědka. Autor se staví kriticky vůči tendenci ESLP relativizovat právo na výslech svědků proti sobě, které podle článku 6 odst. 3 Úmluvy představuje jednu z minimálních záruk spravedlivosti trestního řízení. S ohledem na současný stav judikatury z ní však mnoho nezbyvá.

Teze, kterou autor předkládá, tak spočívá v tvrzení, že pokud o štrasburské doktríně zákonnosti důkazů v trestním řízení zatím nelze hovořit, snahy ESLP by měly směřovat k formulaci takové doktríny. Formulace doktríny zákonnosti důkazů představuje klíčový význam, má-li se Úmluva stát na vnitrostátní úrovni čitelným nástrojem a štrasburská

judikatura konzistentní, srozumitelnou a předvídatelnou. Autor navrhuje, aby taková doktrína vycházela ze zásad subsidiarity a čtvrté instance při zachování hodnotové orientace Úmluvy, kdy základním právům v ní zaručeným musí být zajištěna efektivní ochrana, aby se nestala čistě „teoretickými a iluzorními“. To znamená zejména reorientaci judikatury od posuzování přípustnosti důkazů prizmatem globálně interpretovaného práva na spravedlivý proces k samotným ustanovením Úmluvy, jejichž primárním porušením k získání sporných důkazů došlo, a ze kterých je potřeba dovodit vylučovací pravidlo jako sankci primárního porušení.